

A NAGY HÁBORÚ

Hadityúkok az orfeumban

Csontó Sándor

Az 1916 tavaszán kezdődött több hónapos verduni vérfürdő felemészte a német egységeket, és súlyos helyzetbe sodorta a központi hatalmakat a nyugati hadszíntéren. A németek korlátlan tengeralattjáró-háborút hirdettek, az USA hadba lépett az Antant oldalán. A Balkánon a Monarchia megpróbálta felmorzsolni az albán és montenegrói területek ellenállását, de Durazzo sikeres elfoglalása után az Antant újabb szerb hadosztályokkal erősítette meg a Szaloniki vonalat. Bár Szerbia vereséget szenvedett, délen így mégis tartós front jött létre. Márciusban támadásba lendült az olasz hadsereg Isonzónál, ezért az osztrák-magyar főparancsnokság komoly erőcsoportosítást hajtott végre az Alpok felől a megsemmisítésükre. Majdnem sikerült kiűzni az olaszokat a háborúból, de a májusi asiagói csata már nem alakul szerencsésen...

Az illusztrációk forrása a szerző gyűjteménye

1916 februárjában 42 ezer 642 hadirokkantat tartottak nyilván Magyarországon. Országos akció indult a házi szükségletet meghaladó élelmiszerkészletek felkutatására, lefoglalására. Egyötödét a feljelentő, másikat az elkobzó kaphatta meg, háromötöde a rokkant katonák segélyalapját képezte. A fővárosban nem volt elég tej, ezért a Központi Tejcsarnok Vállalat 180 üzlethelyiségéből 120-nak felmondta a bérletét. A kávéházak is föl nélkül adták a kávékat. Megtiltották a fenyűzési cikkek behozatalát, forgalmazását: füge, narancs, csipke, selyem, márvány, alabástrom, szőnyeg, stb. A sörgyárak árpakészletét is megcsapolták. Pacalt és velőt már csak Bécsbe szállítottak. Az Est kabaréestet szervezett a megvakult katonák számára Nagydiófa utcai helyiségében. Vajon mit csinált szabadidejében és a tábori körülmények között a katona, hogyan, s mivel szórakozott, ha a körülmények ezt egyáltalán lehetővé tették?

A múzsa nem hallgatnak... / legfeljebb pironkodnak

Sokan ragadtak tollat az alanyi költők közül, bár ne tették volna. A valóságos és drámai harcok közepette a nemzeti költészet az ideológia kiszolgálójává vált. A „jobb esetben” tábortűz – és nem az íróasztal – mellett farigcsált népies rigmusok a magyarság élet-halálharcát, a nemzeti létünk jelentőségét hangsúlyozták. És tucatjával jelentek meg „névtelen katonák” emlékezései, versei, hadifogoly-élményei, háborús regényei, amelyek nagyon kevés esztétikai-irodalmi élményt nyújtottak. Ezek többsége – az egyén tragédiáját tiszteletben tartva – pusztán hazafias megnyilvánulás, és kevés teret ad a kritikának, az egyedi gondolatnak.

fidibusz

BUDAPEST
1905. DEC. 1
KÖZLÖNY

Megjelenik minden pénteken.
Egy szám ára 5 kr.

MEGJELENÉSI ADATOK:
Szerkesztő: **HELTAI JENŐ**

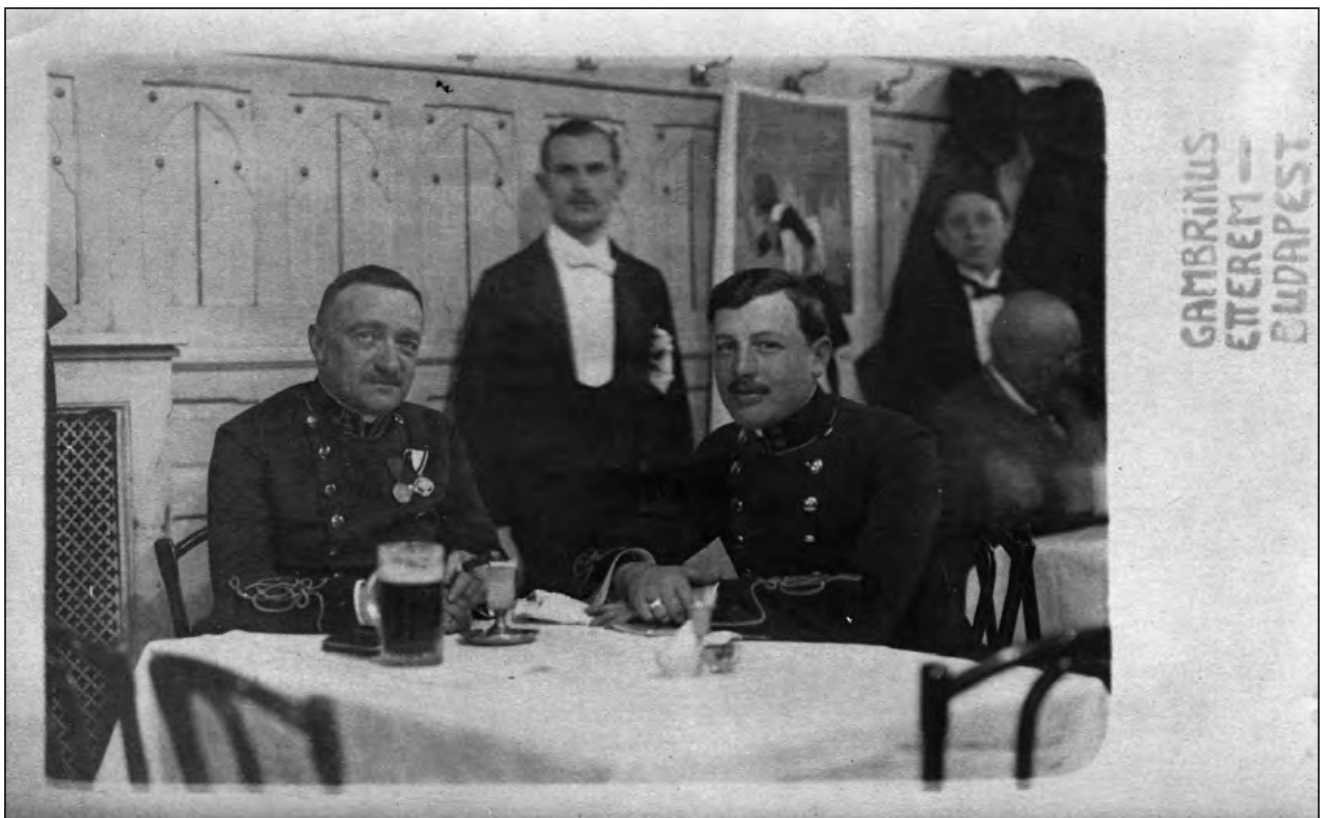
Éves ára: 50 k - 6 k - F.
Féléves: 25 k - 3 k - F.
Havonta: 10 k - 1 k - F.
Egy szám ára: 5 k - 50 sz.

A katonaoorvos.

A beteg: Sok mindentéle port beveszek én, ezredorvos úr... de a puskaport nem veszem be soha!

CÁBOR ANDOR
A POLCÖR
ÉS EGYEBEK

Dick Manó, Budapestben

Gyulai Ágost Háborús antológiája 1915 végén 289 lírikust szólaltatott meg. „Egy európai nemzet líráján sem rezdült meg annyira a hazafiság híruja, mint a magyarén.” Ma talán egy tucat ismerős nevet emelhetnénk ki közülük. *Ambrus Zoltán* szerint másfél évnek kellett eltelnie a háborúból ahhoz, hogy a „hivatásos” magyar írók a háború testi és lelki megpróbáltatásait őszintén ábrázolják, és ne hatásvadász fércművekkel bombázzák az olvasókat. Legjobb példája ennek *Molnár Ferenc Fehér felhő* című színdarabja, amit éppen száz évvel ezelőtt mutatott be a Nemzeti Színház, *Hevesi Sándor* rendezésében, *Bajor Gizi* és *Rajnai Gábor* szereplésével. (A jubileum alkalmából most újra műsorára tűzte a Nemzeti.) Valódi szakmai és közönségsikernek bizonyult, meg is kapta a jelentősnek számító Vojnich-díjat.

„A pesti egy negyedóráig minden mulat”

Érthető a háborús művek népszerűsége ebben az időszakban, hiszen a nézőteret leginkább olyanok töltötték meg, akiknek szerettei, rokonai a harcmezőkön küzdöttek. Másrészt talán még inkább igényük volt az embereknek a kikapcsolódásra, ha csak néhány órára is, de elfeledni a szörnyűséget, fájdalmat.

Természetesen a könnyedebb múzsa szerzői gárdája is hamar rátalált a háborús motívumokra, és azokat kiszínezve, felnagyítva tálalták a közönségnek. Az orfeumok, kabarék és mulatók színpadán a házmesterek és cselédlányok szerepkörét átvették a hadbavonult kedvesek, a hadityúk, a kávéházi Konrádok, a háborús nyereszkedők, a gyászoló/kikacsintó özvegyek, a hadikölcsön. De a humor és a frivolság mellett a szövegekben megjelent a távollévkért való aggodás, a kedves elvesztésének félelme, a buzdítás a kitartásra.

A komikus és satirikus jelenetek, dialogizált írások, blüettek, tréfák, nóták, sanzonok és a mindig népszerű kuplék közötti szüneteket a konferanszié fűszerezte napi friss aktualitásokkal. Ennek a műfajnak, a strófás, refrénes, nagyvárosi utcadalnak számos elismert írója és zeneszerzője közül említsük meg itt többek között *Gábor Andor*, *Emőd Tamás*, *Harsányi Zsolt*, *Kalmár Tibor*, *Harmath Imre*, *Weiner István*, *Reinitz Béla*, *Nádor Mihály*, *Hetényi Heidlberg Albert* nevét. A kuplé igazi hatása, sikeressége mégis az olyan tehetséges előadóművészek interpretálásán, poentírozásán múlott, mint például *Solti Hermin*, *Vidor Ferike*, *Kökény Ilona*, *Sólyom Janka*, *Papp Jancsi*, *Boross Géza*, *Kőváry Gyula*, *Gyárfás Dezső*.

A kiadók és kabarék a népszerűsítés érdekében folyamatosan megjelentették a részletes műsoranyaggal és dalszövegekkel ellátott kis füzeteket és kottalapokat. Ilyen nívós kuplécsokrot találunk az első háború idejéből a Pesti nóták és kuplék című albumban: Száva partján; Ha elmész a csatába; Egy búcsúcsók hazám felé; Hindenburg, oh komm ein bischen Pestre; Messze földön idegenben; Ha majd a trombiták utolsó fújnak; A haldokló katona dala; Ha visszajöttök; Singer Gyula hadseregszállító; Elment – és így tovább.

Ebben az időben a Medgyaszay kabarében a Pufi a háborúban, a Fővárosi Orfeumban a Gyárfás a lövészárkokban aktuális jeleneteit láthatta a pesti közönség, a mihez tartás végett. A Nyugat Mozgóban az Esküvőről a kaszárnába című bohózat, a Mozgókép Otthonban A rezervista kadét, majd A tiszt kardbojt, a Corsóban A világháború története, az Apollóban a Zepelin „félelem komédia” került színre. A nagyszínházak sem maradhettek le: a Vígben az Akik itthon maradtak, a Királyban *Pásztor Árpádtól* a Ferenc Jóska azt izente című darabot adták.

Bakamurik kimenőn és a fronton

A szabadságolások alatt a fővárosban első sorban a városligeti vurstli, az Angolpark, a mozgóképszínházak és az olcsó kabarék nyújtottak lehetőséget a kikapcsolódásra a kispénzű bakák számára. A búfelejtés vagy az örömkönyök hullatása kocsmák és olcsóbb vendéglők asztalainál kezdődött, és általában ott is végződött. Gyakran a zöldterületek, parkok padjai, esetleg bokrai – Mautner Ödön magkereskedő, kertész, szakíró nevéből: „hotel Mautner” – kínáltak kényszermegoldást meghittnek nem nevezhető együttlétre az éppen ügyeletes kedvessel. A garniszálló már luxushelynek számított az enyelgésre.

Tudvalevő, hogy Budapesten virágozott a prostitúció, örömlányok és „hadityúk” uralták a terepet még a főutakon is. Ezidőtájt több mint húsz nyilvános engedéllyel rendelkező bordélyház várta tárt karokkal a húsipiacra éhezőket. A mellékágazatba beszálltak a pillanatnyi öröme vágyó cselédlányok, a férjüket-társukat régóta hazavárók, a már özvegyek és a kikapós polgáraszonyok is. A testi gyönyör mellett az esetleges keresetkiegészítés sem volt mellékes szempont.

A hadbavonultak elsődleges mulatsága a nótázás volt, táborban, trénben, kórházi ágyon, végkimerülésig. Elvértve gramofon, több helyen csak egy-egy hangszer, nyirettyű

Hadityuk nóta.

(Szép asszonynak kurizálók dallamára.)

Minden cikk most hadifajta, hadifajta, hadifajta,
Hadicéger van is rajta, van is rajta, van is rajta.
Hadicipó, záróra,
Hadidő és zóna,
S a harctéren hadiut,
Budapesten hadityuk,
Budapesten hadityuk.

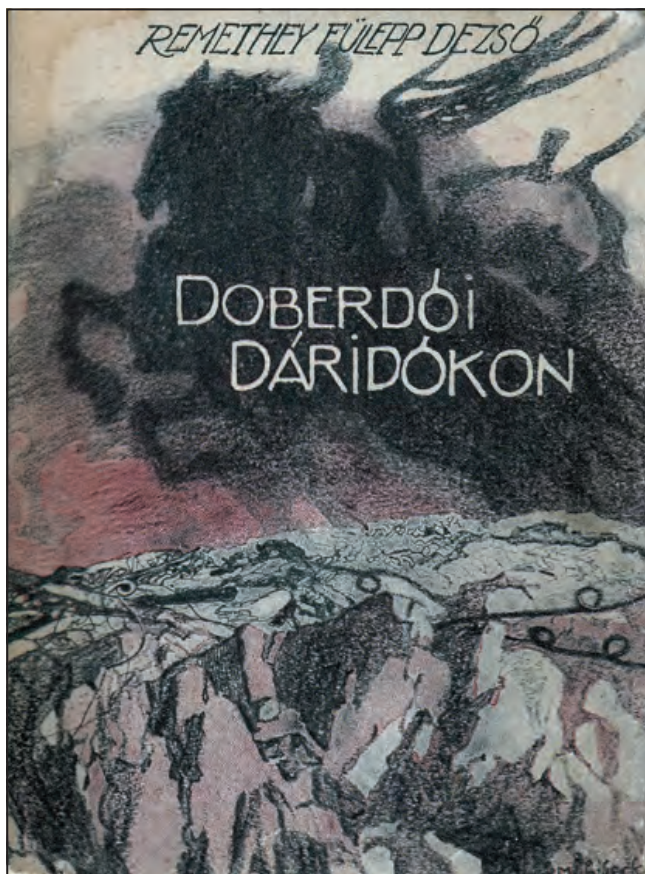
Hej kislányok, hadityúk, hadityúk, hadityúk,
Nektek most egy titkot sugok, titkot sugok, titkot sugok,
A csatába megyek el,
Most még csak egy puzi kell,
Csak egy kicsi, ici-pici puzi kell,
Aztán – fene egye meg,
Ugyis bucsut vehetek,
Ugyis bucsut vehetek.

Hej kislányok, hadityúk, hadityúk, hadityúk,
A hámból még ma kirugok, de kirugok, de kirugok,
Ott lesznek mind a fiúk,
És egy sereg hadityuk,
És egy sereg jóvágású hadityuk,
Csak még nekem kéne egy,
Ki megérti szívemet,
Ki megérti szívemet.

A harctéren hadityúk, hadityúk, hadityúk,
Ágyu szől és golyó zug ott, golyó zug ott, golyó zug ott,
Lövészárk a tanyán,
Nincs vánkos az alján,
Nincse vánkos, se takaró az alján;
Van ott dohány is elég,
Jó vacsora, jó ebéd,
Csak egy kis tyuk kéne még.

vagy a cigány hadikürtös szolgáltatta a zenét. Tűzszünetben és őrségben is (!) kártyáztak a sáncárkokban. Mindenhol kialakítottak a tázásra, kávézásra alkalmas helyiségeket is, de a dohány volt a legnagyobb drog.

Molnár Ferenc haditudósító a Képes Ujságban

A Doberdó közelében lévő táborban a hadtestparancsnok, József főherceg mindent megtett, hogy katonái feltöltődjenek, és ne unatkozzanak pihenőidőben. 1915 októberétől a helyben talált kőanyagból komplett, lakható, fűthető barakkváros készült. Kuglizót és láncos hintát is felállított vitézei örömére, 1916. március 1-jén

Tábori mozi és kávéház az olasz-osztrák fronton

pedig megnyílt a tábori mozi: „Délután nagy mozinknak ünnepélyes megnyitása volt, melyen 500 emberem volt jelen, ezt pihenő csapataim részére építettem. Egy nagy barakk egy dolinában, közvetlen a segeti tábor mellett. Mostantól naponta 2 órától fogva 8-ig van ott előadás, hogy úgy-

szólván minden pihenő emberem naponta egy filmet láthat.” (nagyhaboru.blog.hu)

A betűre szomjazók sem maradtak hoppon, áprilistól megnyitott a könyvtár, ahonnan magyar és német nyelvű köteteket lehetett kölcsönözni, két hétre. A lelki gondozásra a táborban felekezeti szerint négy kápolna és egy zsidó templom épült. Számos helyen időszakosan megjelenő hadiújságokat állítottak össze. A Négyes-honvédek még frontkabaréjuk műsorának szöveggönyvét is kinyomtatták.

Különösen erős volt az igény a magyar kultúrára a hadifogolytáborokban, ahol számos amatőr színtársulat alakult: Krasznajarszokban, Berezovkában (ahogy erről a BUDAPEST márciusi számában *Daniss Győző* cikkében olvashattak), Tomszokban, Ile d'Yeu-ben. A férfi primadonnák megjelenése is hozott egyfajta lelkesedést a hadifogságban sínylődők számára. De hivatásos frontszínházak csak 1917 tavaszától működtek.

Sokan a kézimunkát választották: fát farigcsáltak, lószérhüvelyt, dohányos szelencét karcoltak emlékeknek vagy időtöltésként. És legfőképpen vártak, várták a háború végét, amiről nem sejtették, milyen borzasztóan messze van még. ●